

FRANC FERK IN NJEGOV POMEN ZA MUZEJSKO IN NARODOPISNO DEJAVNOST NA SLOVENSKEM ŠTAJERSKEM

MAJA GODINA - GOLIJA

Novembra leta 2005 je minilo 80 let od smrti profesorja Franca Ferka, zgodovinarja in germanista. V času svojega življenja je ustvaril pomembne arheološke zbirke, ki jih je podaril muzejskim društvom in muzejem na Štajerskem in s tem spodbudil ustanovitev muzeja v Celju (1882), na Ptujju (1893) in v Mariboru (1903). Poleg numizmatike in arheologije se je ukvarjal tudi z narodopisnim delom. Njegovo narodopisno gradivo je deloma popisal dr. Niko Kuret. Kot »Ferkov arhiv« ga hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Ključne besede: *Franc Ferk, muzeologija, arheologija, narodopisje.*

November 2005 marked eight decades since the death of historian and germanist Franc Ferk. In the course of his productive life, Ferk created several prominent archaeological collections, which he donated to museum societies and museums in Štajersko; these collections formed the basis for the formation of the museum in Celje (1882), the one in Ptuj (1893), and the museum in Maribor (1903). Beside archaeology and numismatics, Ferk was very interested in ethnographic work. A part of his ethnographic collection, now known as the "Ferk archives", had been examined and recorded by ethnologist Niko Kuret. This material is presently kept at the Institute of Slovenian Ethnology SRC of the SASA.

Keywords: *Franc Ferk, museology, archaeology, ethnography.*

UVOD

Franc Ferk arheolog, zgodovinar, germanist in narodopisni zbiratelj se je rodil 16. novembra 1844 v Gomilici (Gamlitz) na današnjem avstrijskem Štajerskem v kmečki družini [Pertassek 1992: 181]. V domačem kraju je obiskoval ljudsko šolo, štiri razrede nižje gimnazije pa na Ptujju, kjer je bil njegov stric Matija Ferk mestni kaplan. Navdušil ga je za bogato mestno zgodovino in ga po končani nižji gimnaziji poslal na mariborsko gimnazijo. Tu je imel Ferk odlične učitelje, med njimi tudi Davorina Trstenjaka in Rudolfa Gustava Puffa, ki sta močno vplivala na mladega Ferka in njegovo zanimanje za zgodovino, arheologijo in narodopisje. Prav zaradi zanimanja za arheologijo, je zadnji razred gimnazije končal v Celju, kjer se je pod vodstvom gimnazijskega profesorja Fichna poglobljajl v arheološke študije. [SBL 1925–1932: 176]

Po končani gimnaziji je Ferk študiral zgodovino in germanistiko na graški univerzi. Po študiju se je zaposlil kot asistent v kabinetu kovancev (*Münzen und Antikenkabinett*) v graškem muzeju Joaneum. Ker tam ni imel možnosti napredovanja, je na tem delovnem mestu ostal le devet mesecev. S petindvajsetimi leti je začel svojo pedagoško pot po različ-

nih šolah na avstrijskem Štajerskem [Leitner 1996: 841]. Poučeval je geografijo, zgodovino in nemščino v Fürstenfeldu in Judenburgu. Leta 1874 je eno leto poučeval tudi na nižji gimnaziji na Ptuju.

Leta 1875 je bil z odlokom ministra za kulturo in šolstvo imenovan za glavnega učitelja na učiteljskišči v Gradcu, od leta 1889 pa do upokojitve je bil učitelj na II. državni gimnaziji v Gradcu, tu je vse do smrti tudi stalno bival [Leitner 1996: 842].

Počitnice je izkoristil za svoje terensko in raziskovalno delo na spodnjem Štajerskem. Raziskoval je zlasti rimske ceste na Dravskem in Ptujskem polju in na Pohorju, deloma z lastnimi in deloma z državnimi sredstvi. Vodil je tudi arheološka izkopavanja muzejskih društev in štajerskih muzejev na Ptuju, Hajdini pri Ptuju in na obronkih Pohorja, na Pošteli in v Radvanju [Godina - Golija 2004: 418]. Njegove arheološke najdbe in odkritja so bila temelj za arheološke zbirke muzejev na slovenskem Štajerskem ter za nadaljevanje arheološkega raziskovanja na tem ozemlju. Ob tem je napisal tudi več arheoloških razprav, npr. *Über Druidismus in Noricum, Eine keltische Festung bei Peggau in Mitteilungen über das römische Straßenwesen in Untersteiermark* [SBL 1925–1932: 176].

Slika 1: Profesor Franc Ferk (1844–1925)

Za arheologijo in narodopisje je skušal navdušiti tudi svoje dijake. Ti so mu poročali o najdbah v domačem kraju, opisovali so mu šege in navade na slovenskem ozemlju, zapisovali pripovedke, bajke, pregovore in jezikovne posebnosti, npr. idiome. O teh sestavinah ljudske kulture je Ferk ustvaril bogato rokopisno zbirko, ki je ohranjena v graškem narodopisnem muzeju.

V letnih poročilih o zaposlenih učiteljih na II. državnih gimnaziji v Gradcu so navedene številne Ferkove dejavnosti. Poleg strokovnih objav – objavljal je v glavnem v *Sporočilih muzejskega društva za Štajersko* (*Mitteilungen des historischen Vereins für Steiermark*) – so omenjena tudi njegova odkritja, daritve in celo iznajdba naprave za projiciranje fotografije, za katero je bil v Parizu nagrajen z zlato medaljo [Leitner 1996: 841].

Ferk je ustvaril obsežno knjižnico, ki je obsegala okrog 4000 zvezkov in bogato zbirko portretov, ki jo je podaril graškemu muzeju Joaneum.

Ferk je umrl 12. novembra 1925 v Gradcu v 81. letu starosti. Kakor so zapisali v nekrologu,

je bil *miren in ljubezniv človek, ki je živel samo za svojo stroko, za rimsko dobo na Štajerskem* [*Naša Straža*, 18. 11. 1925: 3].

FERKOVA PRIZADEVANJA ZA USTANOVITEV MUZEJEV V CELJU, NA PTUJU IN V MARIBORU

Leta 1878 je Ferk v svoji domačiji v rojstni Gomilici ustanovil krajevni muzej z imenom »Ferkov muzej« in ljudsko knjižnico. Zanj je podaril zbirke, a muzej v kmečkem okolju ni bil sprejet z naklonjenostjo, mnogi so se mu posmehovali, češ, kaj mu je prišlo na misel, da je na vasi ustanovil muzej [*Ptujski list*, 9. 4. 1922: 1]. Konec 19. stoletja je bila to zelo nenavadna zamisel, saj so bili muzeji ustanovljeni le v večjih mestih. Toda Ferkova zagnanost in vztrajnost je premagala težave in 20. junija leta 1880 je bil muzej v Gomilici odprt tudi za javnost. V petih sobah so bile predstavljene naravno-zgodovinske znamenitosti Štajerske in oljni portreti nadvojvod. Nastanek muzeja so z veliko naklonjenostjo spremljali zlasti v graškem dnevniku *Tagespost*, urednik tega časopisa je muzej tudi sam večkrat obiskal in o njem poročal.

Kmalu po odprtju muzeja v Gomilici se je zanimanje za manjše krajevne muzeje na Štajerskem povečalo in muzeji so nastali še v Lipnici, Arvežu, Voitsbergu, Leobnu, Eisenherzu, Hartbergu, Fürstenfeldu, v Celju, na Ptuj in v Laškem [*SBL 1925–1932*: 176].

Ferk je moral zaradi službe v Gradcu bivati v mestu, zato je v muzeju zaposlil kustosa Karla Schifferja, s katerim sta se dobro razumela. Drugače pa je bilo z njegovim naslednikom Rudolfom Kernreichom, ki je z muzejsko zbirko ravnal preveč samovoljno [*Leitner 1996*: 842]. Ker je muzej v Gomilici imel tudi precej nasprotnikov, začetno zanimanje zanj pa je splahnelo, se je Ferk zbal, da bo po njegovi smrti ustanova propadla, in zato sklenil, da bo muzej in svojo bogato knjižnico z okrog 4000 enotami podaril mestu Ptuj, kraju, kjer se je v mladosti navdušil za zgodovinopisje in arheologijo.

16. julija 1895 so muzejsko zbirko iz Gomilice pripeljali na Ptuj, Ferk pa je za njeno oskrbo in delovanje muzeja podaril še 5000 goldinarjev. Sprva je hotel sam prevzeti vodenje muzeja in je z različnimi strukturnimi spremembami celo ogrozil dejavnost ptujskega Muzejskega društva [*Leitner 1996*: 842]. Tedanji ptujski župan Josef Ornig ni bil naklonjen Ferkovim zamislim in delovanju na Ptuj. V časniku *Pettauer Zeitung* mu je septembra leta 1902 svetoval, naj se na Ptuj ne prikaže več, kar je Ferk tudi upošteval. Na Ptuj je prišel spet šele leta 1922, ko je postal častni član ptujskega Muzejskega društva [*Ptujski list*, 9. 4. 1922: 1].

Od ustanovitve Ferkovega muzeja na Ptuj leta 1895 je za muzejske zbirke vzorno skrbelo ptujsko Muzejsko društvo. Danes so muzealije iz Ferkovih zbirk razdeljene v različne oddelke Pokrajinskega muzeja Ptuj [*Jurkovič 1996*: 619].

Ferk se je, kakor omenjeno, kot dijak zanimal za arheologijo in ustvaril leta 1865, v zadnjem letniku gimnazije v Celju, bogato numizmatično zbirko, ki jo je podaril celjske-

mu Muzejskemu društvu kot osnovo za poznejši muzej. Na podlagi podarjenega gradiva in gradiva, ki so ga našli v celjski okolici na izkopavanjih pod vodstvom Muzejskega društva, je bil leta 1882 ustanovljen muzej. Za javnost so ga odprli 1. maja. Celjski muzej je že leta 1889 izdal tudi svoj prvi muzejski vodnik, ki priča, kako bogata je bila muzejska zbirka konec 19. stoletja. Ni obsegala samo arheoloških predmetov, ampak tudi predmete s področja kulturne in umetnostne zgodovine, vse od srednjega veka do konca 19. stoletja [Kolšek 1979: 593].

Prvi zapis o potrebi po ustanovitvi muzeja v Mariboru je iz leta 1892, ko je v časniku *Marburger Zeitung* izšel članek, ki navaja, da si mariborski meščanski krogi že več let prizadevajo za ustanovitev lokalnega muzeja, saj številne najdbe iz antičnega obdobja romajo v tuje muzeje, predvsem v graški Joaneum. Pisec omenja tudi pripravljenost meščanov, da bi za bodoči muzej podarili svoje dragocene privatne zbirke. [*Marburger Zeitung*, 29. 5. 1892: 5]. Z nadaljevanjem vsakoletnih poletnih izkopavanj v mariborski okolici, zlasti na obronkih Pohorja, ki jih je vodil profesor Ferk, in s pomembnimi arheološkimi najdbami, npr. rimskih grobov, so se potrebe po ustanovitvi muzeja v Mariboru še povečale. Da bi spodbudil nastanek mariborskega muzeja, je Ferk za načrtovano muzejsko zbirko daroval pergamentne dokumente in s tem podkrepil zahteve nekaterih meščanov, da je za podarjene dragocenosti v mestu treba zagotoviti ustrezne prostore oz. ustanoviti muzej. Kljub številnim pobudam in prizadevanju profesorja Ferka, mestni svet konec 19. stoletja ni podprl ustanovitve muzeja [*Marburger Zeitung*, 21. 8. 1900: 5].

Zaradi tega si je Ferk z nekaterimi meščani naslednja leta prizadeval za ustanovitev muzejskega društva, ki naj bi pripravilo vse potrebno za ustanovitev muzeja. 31. maja 1902 je bilo v Mariboru ustanovljeno nemško muzejsko društvo Museumverein. Profesor Ferk se je ob njegovi ustanovitvi zahvalil za podporo občinskega sveta in za denarno podporo občinske hranilnice, ki je društvu za njegovo delovanje podarila 10.000 kron [*Marburger Zeitung*, 3. 6. 1902: 5].

Društvo naj bi delovalo na ozemlju mesta Maribor in okolice, predvsem Pohorja, Kozjaka, Dravske doline, Slovenskih goric in Dravskega polja. Poleg podpore občinske hranilnice je deželni odbor za Štajersko z 200 kronami podprl tudi arheološka izkopavanja društva [*Marburger Zeitung*, 8. 12. 1903: 4].

6. decembra leta 1903 je nemško Muzejsko društvo odprlo v Mariboru prvi muzej. Ob njegovi otvoritvi se je predsednik Muzejskega društva dr. Amand Rak še posebej zahvalil za pomoč in prizadevanja profesorju Ferku, ki je, kot je omenil Rak, najzaslužnejši za ustanovitev muzeja. S svojo dejavnostjo, arheološkimi izkopavanji in koristnimi nasveti je zelo pomembno vplival na ustanovitev muzeja [*Marburger Zeitung*, 8. 12. 1903: 4].

Muzej je imel zelo bogato arheološko zbirko in zbirko o mestni zgodovini. Arheološka zbirka je nastala iz predmetov, odkritih pri arheoloških izkopavanjih, ki jih je vodil Ferk med poletnimi počitnicami, sodelovali pa so člani mariborskega muzejskega društva [*Muzejsko društvo 1902–1945*].

V bližini Maribora, v Pekrah in Miklavžu, so bili odkriti predmeti iz kamene dobe, npr.

kamene sekire, na obronkih Pohorja so bile bogate keltske najdbe. Najbogatejše najdišče pa je bila Hajdina pri Ptujju s preostanki Mitrovega templja. S Hajdine so bili tudi številni predmeti, ki so pričali o življenju Rimljanov na tem območju, npr. rimsko orožje, orodje, ogledalo, fibule, solznice, pisala, ključ, rimska svetica, skodelice, čaše, žar in kozarci in bogati rimski mozaiki iz notranjosti tedanjih hiš. Arheološko zbirko so dopolnjevali še rimski sarkofagi, nagrobni kamni in zbirka rimskih kovancev. [*Urania*, 6. 11. 1909: 710]. Poleg Ferka je vodil arheološka izkopavanja mariborskega muzejskega društva še znani graški arheolog profesor dr. Walter Schmid.¹

Slika 2: Muzejska zbirka v Mariboru leta 1908.

Muzej nemškega muzejskega društva v Mariboru, ki je nastal prav zaradi delovanja in vztrajnosti profesorja Franca Ferka, je imel bogate zbirke, ki so še danes pomemben del zbirk Pokrajinskega muzeja v Mariboru. Najpomembnejši predmeti predstavljajo mestno zgodovino in življenje v mestu (npr. mestni pečatnik, žezlo in meč mariborskega sodnika, cehovske skrinje, stare upodobitve Maribora, predmeti iz tukajšnjih steklarn) [Oman 2003: 196].

Zelo pomembne so bile arheološke najdbe, ki so temelj današnje arheološke zbirke v mariborskem Pokrajinskem muzeju (npr. rimskodobno gradivo s Hajdine, žarnogrobiščni predmeti iz Radvanja in železnodobni predmeti s Poštele).

FERKOVO NARODOPISNO DELO

Ferka je zanimala zlasti arheologija, tej se je poleg svojega rednega pedagoškega dela najbolj posvečal. Kot kmečkega sina pa ga je privlačilo tudi narodopisje, zbiral je zlasti gradivo o šegah in pripovednem izročilu naših ljudi na Štajerskem [Kuret 1979: 52]. K zbiranju gradiva je Ferka spodbujal tudi svoje dijake, želel je, da mu poročajo o narodopisnih zanimivostih

¹ Walter Schmid, arheolog, etnograf in čebelar, se je rodil leta 1875 na Gašteju pri Kranju, umrl je leta 1951 v Gradcu. Študiral je geografijo, zgodovino in arheologijo na univerzi v Gradcu, kjer je leta 1904 tudi promoviral. Leta 1905 je postala kustos deželne muzeja v Ljubljani. Leta 1911 je postal predstojnik prazgodovinskega, zgodnj srednjeveškega oddelka in numizmatičnega kabineta v graškem deželnem muzeju Joaneum ter štajerski deželni arheolog in docent, od leta 1920 izredni profesor za provincialno arheologijo na univerzi v Gradcu. Ukvarjal se je zlasti z arheološkim raziskovanjem na Štajerskem (Pohorje, Celje, Ptuj, Mislinjska dolina), v Pomurju in na Kranjskem. Schmid je bil izrazit arheološki topograf, ki je postavil v ospredje raziskovanje posameznosti iz naselij, predvsem stavbe. S svojo dobro organizacijo in delavnostjo spada med naše prve muzejske delavce [*SBL* 3, 1960–1971: 223].

iz svojega domačega kraja. Tudi sam je izpisoval in izrezoval iz tedanjega časopisja različne zapise o narodopisnih značilnostih slovenskega človeka. O zajetni zbirki, ki je nastala v mnogih letih zbiranja narodopisnega gradiva, je slovenskem prostoru prvi poročal dr. Niko Kuret [1979: 49–54]. Celotno zbirka gradiva je shranjena kot »Ferkov arhiv« (Ferk Archiv) v narodopisnem muzeju (Steirisches Volkskundemuseum) v Gradcu.²

Na začetku junija 1977 si je dr. Niko Kuret zbirko natančneje ogledal in konec meseca je o njej napisal poročilo. V tipkopisu (hrani ga Inštitut za slovensko narodopisje v mapi z napisom Ferkov arhiv) Kuret omenja, da v Gradcu pod imenom Ferkov arhiv hranijo zbirko narodopisnih zapiskov, izpiskov in izrezkov, ki jo je osnoval prof. Franc Ferk [Kuret 1977a: 1].

Ferkovo gradivo je bilo ob Kuretovem obisku spravljeno v veliki omari v sobi muzejskega ravnatelja, vloženo v 29 oštevilčenih škatel, v katerih so bile v dveh kupih naložene posamične mape. Enote žal niso bile urejene in oštevilčene, vendar je Kuret ugotovil, da je Ferk ustvaril nekakšen sistem, po katerem je razvrščal gradivo [Kuret 1977a: 1]. Na vsaki škatli je namreč nalepljen list z glavnim naslovom in oštevilčenimi oddelki, v katere je razvrščeno gradivo. Kuret je opozoril, da so za nas zanimive zlasti škatle št. 1, 2, 3, in 4, v katerih je ohranjeno gradivo o ljudskem verovanju, škatli št. 5 in 6 hranita zapise o koledarskih šegah in škatla 7 z različnim gradivom o življenjskih šegah, ljudskem pravu, delovnih šegah in kulturnozgodovinski zapisi. [Kuret 1977a: 2–3]. V glavnem gre za dijaške zapiske, ki jih je Ferk dobival od svojih učencev, toda ime, vsebina in letnica, kdaj so zapisi nastali, žal niso vedno označene [Kuret 1977a: 3]. Zato je Kuret opozoril, da je tako kakor pri vsakem takem gradivu potrebna previdnost, ker *vsakemu dijaškemu poročilu ne gre popolnoma zaupati* [Kuret 1977a: 1].

Potrebno je omeniti, da gradivo ne izvira samo s Štajerske, ampak so zapisi, glede na izvir dijakov, pomembni tudi za razumevanje življenja v drugih slovenskih pokrajinah, npr. na Koroškem, Kranjskem in celo za mestna in trška okolja, npr. Ljubljano, Maribor, Celje, Slovenj Gradec, Ormož in Ljutomer. Največ prispevkov je napisal dijak iz Prlekije Alojz Potočnik. Naj kot zanimivost omenim, da so v Ferkovem arhivu ohranjeni tudi zapisi trinajstletnega ptujskega tretješolca Matija Murka, nastali v šolskem letu 1874/75.

Zaradi časovne stiske Kuret ni mogel pregledati in izpisati vseh 29-ih škatel Ferkovega narodopisnega arhiva v Gradcu, omejil se je le na tri škatle z rokopisi o šegah. Nekaj pomembnejšega gradiva o šegah je Kuret kopiral, še več ga je prepisal v delovni zvezek.³

Kuret je tako priskrbel prepise oz. kopije besedil o božičnih, novoletnih, trikraljevskih in pustnih šegah, velikonočnih in drugih pomladnih šegah, npr. jurjevanju, binkoštih, kresovanju, šegah ob žetvi in mlatvi ter šegah v jeseni, npr. ob trgatvi. V zadnji škatli, škatli 7, iz katere je Kuret gradivo izpisal in kopiral, pa so opisi poročnih šeg, šeg ob rojstvu in

² Kureta sta na bogato gradivo opozorila avstrijska kolega Leopold Kretzenbacher in Oskar Sepp Walter [Kuret 1979: 37].

³ Vse je shranjeno v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

krstu, obrtniških in vaških praznikov, zapisi o sejnih in pravnih šegah in navadah [Kuret 1979: 53–54].

Naj omenimo, da je v Gradcu poleg »narodopisnega« Ferkovega arhiva ohranjena še njegova pisna zapuščina; gradivo hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu. Obsega tri kartone, v prvem je 25 ovojev, v drugem 29 in v tretjem 49. Ohranjena je družinska in strokovna korespondenca in korespondenca s ptujskim Muzejskim društvom, fotografije, gradivo o arheoloških izkopavanjih na Ptujju in v okolici, kulturnozgodovinsko gradivo o steklu, o urah, o tobaku in o papirju, gradivo za krajevno zgodovino Štajerske in zgodovino tukajšnjih cerkva, gradivo o šolskih zadevah [Jurkovič 1996: 619–624].

Tudi v tem delu Ferkove zapuščine je narodopisno gradivo, ki je sicer manj obsežno, pa tudi manj poznano od tistega v Ferkovem arhivu. Tu so zapisi ljudskega izročila o nastanku kraja Sv. Duh na Ostrem vrhu in o tukajšnjih šegah, zapisi pripovedk, pregovorov in pastirskih iger s Štajerske, zapisi o pridobivanju zlata na Štajerskem in korespondenca z narodopisno vsebino z učiteljem A. Postom [Jurkovič 1996: 620–624].

Oglejmo si nekaj najznačilnejših opisov šeg iz Ferkovega arhiva, ki jih je prepisal Niko Kuret. Številni Kuretovi prepisi so o pustnih šegah na Štajerskem. Najmarljivejši zapisovalec, dijak Alojz Potočnik, je leta 1892 pustne šege v okolici Ormoža opisal takole:

Na pustni torek je dopoldan vse postorjeno, popoldan se praznuje. Zvečer gospodinja pripravi večerjo, ki je še posebej bogata z različnimi jedmi, po večerji potekajo šaljive igre, v nekaterih hišah tudi plešejo, če se zbere več sorodnikov in znancev skupaj. Jedi ostanejo na mizi do 12. ure ponoči, ostanki se shranijo in bodo zaužiti na mali pust, kar je v četrtek. Omeniti je potrebno sprevode, ki potekajo na pustni torek. Dva moška, ki sta popolnoma spremenjena, vlečeta ogromni ploh. Glavo pokriva slama, telesa imata ovita v obrnjene kožuhe. Oba sta naprej nagnjena, en tudi jaha. Od zadaj stopa oseba, ki ploh vodi, sledita še dva, ki vodita sprevod, drugi namreč stopajo od zadaj. Prva oseba v sprevodu za plohom je čisto zakrita, na glavi ima masko, oblečena je v laneno suktnjo in ima nalogo usmerjati sprevod. Zadnja oseba v sprevodu, ki je tudi preoblečena, ima na hrbtu koš, v katerem nosi zbrane darove, npr. jajca, klobase in drugo. Pogosto sprevod spremlja še godec.⁴ [Kuret 1977b: 2–3]

O dnevu, ki sledi pustu, pepelnici, pa je Potočnik v natančnem opisu za ormoško okolico zapisal:

Ob dvanajsti uri ponoči zvonovi označijo začetek posta in prenehajo se vse norčije. Začne se pepelnica in z njo čas žalovanja. Vsi spomini na pustni čas morajo biti odstranjeni, zato mora biti Pust pokopan. Pokop Pusta poteka ob enih ponoči. Pusta naredijo iz slame, oblečejo ga v stara oblačila, na glavo mu posadijo star lonec ali kaj podobnega. Tako urejenega » ta starega« položijo na nosila, ki jih dvignejo štirje fantje in Pusta nesejo skozi vas. Pred njimi stopa eden, ki nosi na rami motiko, za njimi pa dva z nabitima puškama in še nekdo, ki joka in stoka. To traja tako dolgo,

⁴ Prevod M. G. - G.

*dokler ne pridejo s Pustom do odprtega prostora, npr. na travnik, kjer mu naredijo grob, v prisotnosti novih gledalcev, zlasti otrok. Moški z motiko naredi jamo, v katero položijo slamnatega Pusta, oba moška z orožjem izstrelita vanj strel, da se Pust vžge in zagori. Pepel Pusta pustijo v jami, kjer ga zakopljejo grobarji.*⁵ [Kuret 1977b: 6]

Na koncu Kuretovega zvezka s prepisi opisov šeg je še popis vsega gradiva, ohranjenega v Ferkovem arhivu v narodopisnem muzeju v Gradcu. V prvih štirih škatlah je že omenjeno gradivo o ljudskem verovanju, v 5., 6., in 7. predstavljeno gradivo o šegah.⁶ Sledijo škatle z gradivom, ki dozdej še ni bilo omenjeno, a je za raziskovanje življenja in kulture na Slovenskem tudi pomembno. Ferk se je namreč tako kot drugi narodopisni zbiratelji tistega časa [Schippers 2002: 126] zanimal tudi za nekatere sestavine materialne kulture. V škatli 9 je gradivo o hiši in kmečkem posestvu, v škatli 10 o naseljih, v škatlah 11, 12 in 13 o ljudski botaniki, še posebej o gobah. Naslednje škatle hranijo gradivo o ljudskem slovstvu: v škatli 14 je gradivo o ljudskih pripovedkah, v 15. in 16 o bajkah, v škatli 17 so zapisani pregovori, v škatli 18 pravljice in legende, v 19. so zapisi in izrezki o raziskovanju jezika, v škatli 20 je gradivo o imenih. Nato sledijo 4 škatle z zoološkim gradivom, in sicer v škatli 21 o hišnih živalih, v škatli 22 o vretenčarjih, v škatli 23 o mehkužcih in v škatli 24 o ptičih. V naslednjih škatlah je gradivo o ljudski duhovni kulturi. V škatli 25 je gradivo o igrah, v škatli 26 o ljudski umetnosti, v škatli 27 o kultu mrtvih in v škatli 28 o ljudski medicini. V zadnji, 29., so ohranjeni različni narodopisni zapisi, tudi o jedeh in pijačah, grbih, posamične biografije in izpiski o narodopisnem raziskovanju.

Ferkovo narodopisno gradivo je sprva, tako kot celotno Ferkovo pisno zapuščino, hranil graški Deželni arhiv. Viktor Geramb pa je nato njegovo narodopisno gradivo prenesel v Narodopisni muzej, kjer ga je Theiß uredil kot »Ferkov arhiv« [Kuret 1979: 51]. Zanimivo je, da so po prvi svetovni vojni dodajali v Ferkov arhiv še gradivo nekaterih drugih avstrijskih narodopisnih zbiralcev, npr. župnika A. Meixnerja, seveda samo o ljudski kulturi na avstrijskem ozemlju [Kuret 1979: 51].

Čeprav gre za ljubiteljsko narodopisno zbirko, bi Ferkov arhiv v Gradcu zaradi bogastva in izčrpnosti zahteval še podrobnejši pregled in obravnavo. Dr. Kuret je zapisal, da mu to žal ni bilo omogočeno in tudi danes ni veliko bolje. Zato ostaja še vedno prikrita dejanska vrednost gradiva zbranega v Ferkovem arhivu, s tem pa tudi: *mikavni drobci, ki utegnejo marsikdaj koristiti* [Kuret 1979: 54].

SKLEP

Profesor Franc Ferk se je poleg svojega poklica, poučevanja mladostnikov na različnih šolah na Štajerskem, posvečal zlasti arheološkemu raziskovanju. Zanj je porabil večino svojega

⁵ Zelo podoben opis pokopa Pusta v Prekiji je v *Prazničnem letu Slovencev* [Kuret 1989: 39].

⁶ Več o njem piše Kuret v članku *Slovensko narodopisno gradivo v zamejskih zbirkah* [Kuret 1979: 52–54].

prostega časa in poletnih počitnic, zanj pa je prispeval tudi znatna finančna sredstva. Z vztrajnostjo in zagnanostjo je spodbudil ustanavljanje muzejev na slovenskem Štajerskem in delovanje tukajšnjih muzejskih društev. Med arheološkimi temami so ga zanimale zlasti rimske ceste na Štajerskem, o tem je napisal tudi odmevno razpravo [Ferk 1893].

Narodopisno delo ga je nekoliko manj pritegnilo, a je kot kmečki sin v duhu tedanjega časa pokazal zanimanje tudi za to področje raziskovanja. Zagotovo je bil za njegovo narodopisno zbiranje pomemben vpliv nekdanjega profesorja Davorina Trstenjaka. Konec 19. stoletja pa so se v tisku pojavljali tudi številni pozivi k zbiranju narodopisnega gradiva, vendar to vnemo težko pojasnimo samo s strokovnimi nagibi. Tedanji narodopisci so v ljudski kulturi videli nekaj redkega in dragocenega, kar je potrebno rešiti pred propadom, povezanim z naglim razvojem podeželja. Vrednotenje je koreninilo že v herderjanskem podarjanju ljudskega izročila, zlasti duhovnega, ki je bilo po tedaj uveljavljenem pojmovanju najpristnejši odsev narodovega duha [Slavec Gradišnik 2000: 125].

Pri Ferkovem zanimanju za narodopisje in zbiranju gradiva s tega področja kulture je bilo zelo pomembno tudi dejstvo, da se je Ferk rodil in odraščal na slovensko-nemški jezikovni in kulturni meji, zato ga je življenje Slovencev na tem območju še posebej zanimalo. Nanj so gotovo vplivale tudi narodno-politične pobude tistega časa [prim. Kremenšek 1994: 9].

Njegovo zanimanje za ljudsko kulturo bi lahko, podobno kakor pri drugih narodopiscih s konca 19. stoletja, strnili v tri točke: sam je izhajal iz kmečkega okolja in ga ljudska kultura kmečkega človeka tudi raziskovalno zanimala, podobno kakor drugi tedanji izobraženci je v kmečkih plasteh prebivalstva in njihovi kulturi videl neomadeževano, nedolžno podobo, in končno – ljudska kultura mu je prestavljala tudi izvir slovenstva [Fikfak 1999: 119].

Posebej pomembno je bilo Ferkovo delo z dijaki, ki jih je spodbujal k zanimanju za lastno kulturo in narodopisje in z njihovo pomočjo zbiral za podeželska, pa tudi mestna okolja, dragoceno gradivo o različnih področjih našega bivanja.

Ferkovo delo je slovenskim etnologom slabo poznano. Morda tudi zato, ker je razmeroma malo pisal, edina dozdej poznana objava z narodopisno vsebino je razprava »Narodopisne črtice iz kraljestva gob« (Volkstümliches aus dem Reiche der Schwäme) [Ferk 1910]. Dejansko gre za objavo besedila predavanja, ki ga je imel 6. junija leta 1910 v Gradcu na skupnem zasedanju antropološke in botanične sekcije štajerskega naravoslovnega društva (Naturwissenschaftlichen Vereins für Steiermark).

Verjetno pa je še pomembnejši vzrok za slabo poznavanje Ferkovega dela na Slovenskem eksteritorialnost in ekslingualnost njegovega znanstvenega diskurza [Fikfak 1999: 143]. Franc Ferk je deloval zlasti v strokovnih društvih v Gradcu in sodeloval z raziskovalci, ki so delovali v tedanji deželni prestolnici. Objavljal je v nemškem jeziku v tedanjih avstrijskih znanstvenih oz. strokovnih revijah. Njegovo delo je bilo priznано in cenjeno zlasti med izobraženci na avstrijskem Štajerskem, manj je bil poznan na Slovenskem.

Na njegovo raznovrstno delovanje sem postala pozorna ob zbiranju podatkov ob stoletnici ustanovitve Pokrajinskega muzeja v Mariboru [Godina-Golija 2004: 405–420]. Njegove vloge pri delu Muzejskega društva v Mariboru in na Ptujju preprosto ni bilo mogoče

spregledati, saj je bila ustanovitev muzejev v teh dveh mestih zelo povezana prav z njegovim prizadevanjem. Ferk je namreč kljub nenaklonjenosti tedanje avstrijske oblasti v Mariboru in na Ptujju s svojo odločnostjo in darovanjem svojih zasebnih arheoloških zbirk in denarja dosegel, da so muzeja preprosto morali ustanoviti. Njegova usoda na Ptujju v avstrijski dobi je znana in šele v novi državi, Kraljevini SHS, je Ferk prejel tudi priznanja, ki si jih je s svojim delom zaslužil. Postal je častni član občin Gomilica, Rače in Hajdina pri Ptujju in muzejskih društev na Ptujju in v Mariboru, njegovo delo pa se je ohranilo in ostalo cenjeno zlasti na Ptujju [*Ptujski list*, 9. 4. 1922: 1].

V zgodovini slovenske etnologije Ferkovo narodopisno delo še ni bilo podrobneje obravnavano. Bolj poznano je avstrijskim etnologom, ki so Ferkovo gradivo uporabljali za svoje znanstvene razprave (npr. L. Kretzenbacher) in dopolnjevali s svojimi ugotovitvami [Kuret 1979: 52].

Narodopisno gradivo o slovenskem ozemlju je ostalo na tujem in še čaka na natančnejši pregled, ureditev in vrednotenje. Morda nam bo le uspelo, da se bomo lahko z njim podrobneje seznanili in uporabili v znanstvene namene, tako kakor si je Ferk tudi sam želel in zapisal.⁷

LITERATURA IN VIRI

Emeršič, Jakob

1993 Raziskovalec, zbiralec in ohranjevalec profesor doktor Franc Ferk. *Littera scripta manet*. Ptuj: Ljudska in študijska knjižnica: 24–50.

Ferk, Franc

1877 *Über Druidismus in Noricum. Mit Rücksicht auf die Stellung der Geschichtsforschung zur Keltenfrage*. Graz: Leuschner & Lubensky.

1893 Vorläufige Mitteilungen über das römische Straßenwesen in Untersteiermark. Sonder-Ausdruck aus den *Mitteilungen des historisches Vereins für Steiermark*, 41. Jahrg.

1910 *Volkstümliches aus dem Reiche der Schwämme*. Graz: Verlag des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark.

Fikfak, Jurij

1999 *Ljudstvo mora spoznati sebe. Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Forma 7 in Založba ZRC, ZRC SAZU.

Godina - Golija, Maja

2004 Muzejsko društvo in ustanovitev mestnega muzeja v Mariboru. *Studia Historica Slovenica* 4 (2–3): 405–420.

Jurkovič, Nada

1996 Zapuščina Franca Ferka. *Ptujski zbornik* 6 (1): 617–627.

⁷ Na notranjem delu pokrova škatel z gradivom je nalepljeno opozorilo: *Der Inhalt dieser Mappen ist geistiges Eigentum von Prof. Ferk... Sie stehen nur für wissenschaftliche Arbeiten zur Verfügung* [Kuret 1977a: 1].

Leitner, Karin

1996 Franc Ferk in njegovi podarjeni gotski tabelni sliki v Pokrajinskem muzeju Ptuj. *Ptujski zbornik* 6 (2): 839–850.

Kolšek, Vera

1979 Pokrajinski muzej v Celju. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 50 (1–2): 593–599.

Kremenšek, Slavko

1994 Nazaj k narodopisju? *Glasnik SED* 34 (1–2): 2–9.

Kuret, Niko

1977a »Ferk – Arhiv« [Tipkopis, 6 str.; Arhiv ISN ZRC SAZU].

1977b *Ferk-Arhiv* [Zvezek s prepisi, 37 str.; Arhiv ISN ZRC SAZU].

1979 Slovensko narodopisno gradivo v zamejskih zbirkah. *Slovenski etnograf* 30 (1977): 37–55.

1989 *Praznično leto Slovencev*. (2. izd.) Ljubljana: Družina 1989.

Muzejsko društvo

1902–1945 Muzejsko društvo [Pokrajinski arhiv Maribor, škatla 3].

Marburger Zeitung 1892, 1900, 1902, 1903

Naša Straža 1925

Oman, Drago

2003 *Stoletno sporočilo*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor.

Pertassek, Rudolf

1992 *Pettau. Die älteste steirische Stadt*. Graz in Wien: Edition Strahalm.

Ptujski list 1922

Slovenski biografski leksikon [SBL]

1925–1932 *Slovenski biografski leksikon. 1. knjiga*. Ljubljana: Založila Zadruga gospodarska banka.

1960–1971 *Slovenski biografski leksikon. 3. knjiga*. Ljubljana: SAZU.

Schippers, Thomas

2002 Od predmetov do simbolov. Spreminjajoče se perspektive proučevanja materialne kulture v Evropi. *Etnolog* 12: 125–137.

Slavec Gradišnik, Ingrid

2000 *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

Urania [Wien] 1909

FRANC FERK AND THE IMPORTANCE OF HIS MUSEOLOGICAL AND ETHNOGRAPHIC ACTIVITIES FOR ŠTAJERSKO

Slovenian archaeologist, historian, germanist, and collector of ethnographic material Franc Ferik was born on November 16, 1844 in Gomilica (Gamlitz), which is now part of Styria, Austria. He died in Graz, Austria on November 12, 1925.

*Besides educating the young, Ferik devoted most of his professional activities to archaeological research. Obtaining official grants for his research, which in addition was financed from his own funds, he studied Roman roads that crisscross the Dravsko and the Ptujsko polje, and Pohorje. He was in charge of archaeological excavations, organized by museum societies and museums of Štajersko, in Ptuj, in Hajdina by Ptuj, and on the hillsides of Pohorje. His archaeological discoveries had served as a foundation of archaeological collections in subsequently-formed museums in Celje, in Ptuj, and in Maribor. Two of his leading archaeological treatises are *Über Druidismus in Noricum*, and *Eine keltische Festung bei Peggau in Mitteilungen über das Römische Strassenwesen in Untersteiermark*.*

Born on a farm, Ferik was deeply interested in ethnography, and was collecting data on customs and oral traditions of Slovenians in Štajersko for a number of years. Striving to instill this passion also in his students, he accumulated their reports on interesting ethnographic features from their home environment. The result of many years of enthusiastic work, this material, stored in twenty-nine boxes, is now kept at the Steirisches Volkskundemuseum in Graz, Austria. Known to very few Slovenians, but regularly used by Austrian ethnologists, who had also alerted ethnologists in Slovenia to it, this wealth of information had come to attention of Dr. Niko Kuret, who wrote about it later on. The so-called Ferik archives contains data on folk beliefs, farmstead houses, settlements, folk botany, especially fungi, and customs. Six boxes contain notes on folk literature: folktales, myths, proverbs, fairytales, legends, dialects, and names. A considerable amount of data pertains to folk spiritual culture: games, folk art, cult of the dead, and folk medicine. Even though this comprehensive ethnographic collection had been amassed by an amateur its wealth of information would undoubtedly deserve a detailed analysis. Dr. Kuret once wrote that he was sorry not to have been able to do it himself, and regrettably noted that the situation had not changed even years later. Yet perhaps ethnologists will finally succeed in examining the material and use it for research purposes in the future, which had also been the desire of Franc Ferik.

Doc. dr. Maja Godina - Golija
Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, maja.godina@zrc-sazu.si